

Audrey L. ALTSTADT, **The Politics of Culture in Soviet Azerbaijan, 1920-1940**, Routledge, Abingdon 2016, xxii+234, ISSN 978-1-138-63900-3

Emre KURBAN*

Routledge, akademik yayın konusunda dünyanın önce gelen yayın evlerinden biri olarak bilinmekte. Özellikle bölge çalışmaları konusunda oldukça zengin bir yayın listesi var. Routledge’ın “Studies in the History of Russia and Eastern Europe”(Rusya ve Doğu Avrupa Çalışmaları) listesinde 27 akademik çalışma yer almakta. Yayınevinden bu seride çıkan kitapların önemli bir kısmı 20. yüzyıl Sovyet Tarihi ile ilgili olsa da 19. yüzyıl Çarlık Rusya’sı ile ilgili de az da olsa eser bulunmakta. Bu eserler arasında yer alan Audrey Altstadt’ın 2016 yılında çıkardığı “*The Politics of Culture in Soviet Azerbaijan, 1920-1940*” (Sovyet Azerbaycanı’nda Kültür Politikaları, 1920-1940) adlı kitabı Azerbaycan araştırmaları konusunda çok önemli bir kaynaktır.

Audrey Altstadt, University of Massachusetts Amherst’de tarih profesörü olarak çalışmakta. Orta Asya, Sovyet Tarihi ve Sovyet ulusları alanlarında eserler veren Altstadt daha çok Azerbaycan ile ilgili yaptığı çalışmalar ve yayınları ile biliniyor. Kendisi Azerbaycan’a ilk defa 1980-81 yılları arasında bir yıllık arşiv çalışması için gitmiştir ve Azerbaycan Devlet Arşivlerinde araştırma yapan ilk Amerikalı olduğunu iddia etmektedir. Azerbaycan çalışmaları alanında ilk önce *The Azerbaijani Turks: Power and Identity under Russian Rule* (Hoover Institution Press, 1992) (Azerbaycan Türkleri: Rus İdaresinde Güç ve Kimlik) adlı çalışması ile adını duyurmuş. Ardından uzun çalışmalarının sonunda Azerbaycan ile alakalı iki eser daha yayınlamıştır: *The Politics of Culture in Soviet Azerbaijan, 1920-1940* (Routledge, 2016) (Sovyet Azerbaycanı’nda Kültür Politikaları, 1920-1940) ve *Frustrated Democracy in Post-Soviet Azerbaijan* (Woodrow Wilson Center Press and Columbia University Press, 2017) (Sovyet Sonrası Azerbaycan’da Engellenen Demokrasi).

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, e-mail: emre.kurban@istanbul.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0499-325X>

The Politics of Culture in Soviet Azerbaijan 1920-1940 başlıklı kitabında, Azerbaycan çalışmalarındaki en temel eksiklerden biri olan Sovyet öncesi dönemden Sovyet egemenliğine geçişin yaşandığı dönemi ele alınıyor. Bu dönemde Sovyet Rejimi'nin uyguladığı politikalar hakkında genel olarak bilgi vermesi ekonomi, güvenlik gibi birçok konuda araştırmacılara fikir verebilecek ve araştırmalarını yönlendirebilecek bir etkiye sahip. Bu etkiden başka eserin zaten asıl odağını oluşturan kültür politikaları konusunda, bu alanda öne çıkabilecek en temel eserden biri olabilir. Eser sonuç ile birlikte toplam yedi bölümden oluşmakta. Yazar, Sovyet Politikalarını altı temel başlıkta toplamış ve bunlar da eserin bölümlerini oluşturmuştur.

Eserin ilk bölümü “The Azerbaijan Enlightenment: Constructing and Disseminating a Turkic Identity (Azerbaycan Aydınlanması: bir Türk Kimliğinin İnşası ve Yayılması). Bu bölüm Sovyet öncesi dönemden bahsetmekte. Pre-Sovyet dönemindeki Azerbaycan entelektüel hayatından ve öne çıkan sanatçılardan bahsediliyor. Dil, alfabe ve eğitim gibi temel noktalara değinerek Modern Azerbaycan Edebiyatı'nın oluşumu ele alınıyor. Performans sanatlarına da değinen yazar bölümü Birinci Dünya Savaşı'ndan, Bolşevik İhtilali'nden ve Azerbaycan'da 1918-1920 yılları arasında “İlk Cumhuriyet”in kurulmasından bahsederek bitiriyor.

“Soviet Cultural Policies, 1920-1940: Modernization or Imperyalism?” (1920-1940 Sovyet Kültür Politikaları: Modernleşme mi Emperyalizm mi?) başlıklı ikinci bölüm ise dönemin genel olarak Sovyet kültür politikalarından bahsetmekte. Ekim Devrimi öncesinde Bolşeviklerin Rus İmparatorluğu'ndaki ulusların ve onların kültürleri üzerine etkisi ve bakışlarından yola çıkan bu bölüm, Azerbaycan'ın ilhakından önceki Rusya'yı, 1920'leri ve ülkede kontrolün sağlanmasını anlatıyor. Sanayileşme, kolektivism ve kültürel dönüşüm ile birlikte Stalinizm'in olgunlaşmasını ele alıyor. Bu kültürel dönüşümün teröre evrilmeye başlaması da ele alınıyor.

“Dotted the I's: Alphabet Change and Language Reform in Soviet Azerbaijan” (‘I’lara Nokta Koymak: Sovyet Azerbaycan'ında Değişim ve Dil Reformu) başlıklı üçüncü bölüm ile eserin gelişme kısmına giriliyor. Bağımsızlık döneminde ortaya çıkan Türk Milliyetçiliği fikrinin Sovyet ilhakı döneminde de kısa bir süre varlık gösterdiğini görülebiliyor. Latin harflerine geçiş için yapılan kampanyalar ve bu alfabenin kabulünden bahsedilirken, hemen alfabe değişikliği sonrasında yapılan 1926 Türkoloji Kongresi de ele alınıyor. Kongre sonrası Azerbaycan basını ve basında yer eden temel kültürel konuları ele alan yazar, Azerbaycan'da o dönem dillendirilen “Ortak Türk Alfabeti” gibi konulara değiniyor. 1928 yılı itibari ile artan Sovyet baskısı ile milliyetçi akademisyenlere karşı yapılan suçlamalardan, asılsız iddialarla nasıl tutuklandıklarından ve idamlardan bahsediliyor. “Kan Yılı” olarak da bilinen bu yıl, baskının arttığı ve Sovyet

kültür politikalarının kendisini iyice hissettirmeye başladığı yıl olarak karşımıza çıkıyor. Bu bölümü yazar Sovyetlerin yaptığı ilk büyük değişiklik olan Kiril harflerine geçiş ile bitiriyor.

Okulların ve halkın eğitiminin anlatıldığı “Schools: Educating Citizens or “Human Material”?” (Okullar: Vatandaşların Eğitimi mi yoksa İnsan Malzemesi mi?) başlıklı dördüncü bölümde, ideolojinin eğitim sistemi içerisinde yer etmeye başlamasından ve halk eğitimi ile ideolojik düşünceyi topluma yayma misyonundan bahsediliyor. Eğitimin sadece okullarla sınırlı kalmadığı ve gençlik kampları gibi okul eğitimini destekleyecek sosyalist kurumların oluşturulmasını ele alıyor. Bu bölümde Sovyetlerin eğitim sistemine yerleşmesi ile milliyetçi aydınların tasfiye edilmesinden de bahsediliyor. Bölüm, Azerbaycan’da “Repressiya” olarak da bilinen “1937 Büyük Temizlik”i ile son buluyor.

Beşinci bölümün başlığı “Scholarship Meets Voch-Tech: The Continuous Purge” (Akademinin Voch-Tech ile Buluşması: Süregelen Temizlik) ve üniversitelerde yapılan kadrolaşmadan, muhalif akademisyenlere karşı yapılan “Temizlik” operasyonlarına kadar bilim ve eğitim hayatında yapılan baskı ele alıyor. Üniversitelerin yeniden düzenlenmesi, buna bağlı olarak kadroların şekillendirilmesi ile temizlenmiş bir yüksek eğitim programının yapılışı anlatmış.

İlk dönemlerinde Azerbaycan’da sınırlandırılmış bir liberalizm sunan Sovyet rejimi’nin, Enternasyonalizm ve proleter edebiyata ve söyleme geçişi “The End of Laughter: Proletarian Literature is Born” (Kahkahanın Sonu: Proleter Edebiyat Doğuyor) başlıklı altıncı bölümde ele alıyor. Yapılan kültür devriminden, Sosyalist Realizmden, Yazarlar Birliği’nden bahsediliyor. “Kan Yılı” ile başlayan tasfiye ve temizlik operasyonları ile edebi ortamın homojenize edilmesi ve çalışma kamplarına gönderilen aydınlar ele alıyor. Bölüm “Acı Son” alt başlığıyla son buluyor. Bu altbaşlıkta yazar, çalışma kamplarına gönderilen ya da tutuklananları bekleyen acı akıbeti anlatıyor.

Sonuç bölümünde Azerbaycan’da yapılan “Kültür Savaşları”na genel bir bakış ile birlikte, ilerleyen yıllardaki Sovyet Azerbaycan’ı anlatılmış, Sovyetlerin sonlarına doğru ise Rehabilitasyon çalışmaları, Gorbaçov’un “Açıklık Politikası”, Post Sovyet Azerbaycan’ı ve devam eden kültür çalışmalarına dair kısa ve genel bilgiler verilmiştir.

Tüm bunlara genel olarak bakıldığında ise kültür politikalarını kapsayıcı bir şekilde ele alan eser, okuyucuya Pre Sovyet döneminden Post-Sovyet döneme kadar Azerbaycan’da yapılan Sovyet kültür politikalarına dair genel bir fikir sahibi olunmasını sağlarken, özellikle 1920-1940 yılları arasında izlenen Sovyet politikalarına dair ise oldukça detaylı bilgiler veriyor